

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇХ СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

ГОНЧАРОВА С. Ю.

кандидат економічних наук

РАДУШКО Ю. П.

аспірантка

Харків

Серед безлічі проблем України, пов'язаних з кризовим станом економіки, звертає на себе увагу низький рівень життя населення. Він торкається практично всіх сфер життєдіяльності суспільства та породжує, у свою чергу, такі проблеми, як зниження народжуваності, підвищення рівня смертності, зростання злочинності тощо.

Вивчення рівня життя населення України та його динаміки – важлива складова комплексного аналізу соціально-економічного положення країни, який проводиться з метою розробки адекватних заходів соціальної політики держави. Рівень життя як соціально-економічне явище в сучасному суспільстві має безліч аспектів. Якщо раніше він характеризувався невеликою кількістю індикаторів, головною з яких був показник доходів, то зараз дана категорія включає характеристики не тільки окремого домогосподарства або суспільного прошарку, але й усього соціуму в цілому.

Головною метою економічного розвитку країни та діяльності державних органів влади є створення умов для найбільш повного задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб людей. Рівень задоволення цих потреб прийнято вважати характеристикою рівня життя населення.

Мета даного дослідження полягає в систематизації показників, які застосовуються для аналізу рівня життя населення країни.

Дослідженням теоретико-методологічних аспектів рівня життя займалися такі видатні вчені: А. І. Абалкін, В. С. Жеребін, І. І. Єлісеєва, В. Ф. Майер, В. О. Мандибура, М. Г. Назаров, Н. М. Римашевська та інші.

Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів рівня життя населення в Україні здійснили: А. В. Базиліук, Д. П. Богиня, О. М. Шладун, С. І. Пирожков, Л. М. Черенько, В. І. Шишкін та інші.

Практика застосування статистичних методів і моделей для вивчення соціально-економічних явищ та процесів, у тому числі рівня життя населення, знайшла відображення в наукових розробках Е. В. Галицької, І. В. Калачової, Е. М. Лібанової, Р. М. Моторина, О. І. Черняка, В. Г. Швеця та інших.

Однак, незважаючи на численні розробки, питання оцінки рівня та якості життя, аналізу кількісних та якісних змін у рівні та якості життя є досить складними: залишаються дискусійними та невирішеними питання методичного характеру щодо розрахунку окремих індикаторів та конструювання узагальнюючого показника рівня та якості життя населення. Більш того, оцінювання рівня та якості життя населення вимагає постійного вдосконалення шляхом постійного моніторингу, застосування нових методів дослідження, особливо в регіональному розрізі, з метою виявлення і усунення диспропорцій рівня життя населення східних регіонів України.

Під рівнем життя населення у науковій літературі розуміється соціально-економічне поняття, а також поєднання матеріального, соціального та духовного рівня благополуччя населення, яке диктується сучасними вимогами щодо розвитку людства [2].

Всебічний аналіз цього поняття зумовлює оцінку матеріальних, культурно-побутових і соціальних умов життя різних груп населення і кожного їх члена. Таким чином, для вивчення рівня життя населення потребує використання системи взаємозв'язаних соціально-економічних показників.

Уявлення про рівень життя перш за все дає аналіз потреб, задоволення яких необхідне для життєдіяльності. Найважливіші серед них (перша група) – одяг, взуття та інші предмети та складові. Другу групу потреб створюють духовні (інтелектуальні) умови життя і, нарешті, третю – соціальні потреби, що задовольняються в процесі суспільної діяльності. Усі три групи потреб породжено не тільки природними, але й історичними умовами життя.

Рівень життя є достатньо складною і багатогранною категорією. Не дивлячись на те, що багато елементів життєвого рівня взаємозв'язані між собою, вони мають значні особливості, специфіку і для їх комплексної характеристики потрібне використання відповідної системи специфічних показників. Через відсутність раціонального способу об'єднання різнорідних показників такої системи в єдиний показник у вітчизняній і міжнародній практиці визнана неможливість викорис-

тання одного показника, що всесторонньо характеризує рівень життя.

Існує думка, що рівень життя відображає стан економіки. Економістів, зокрема тих, хто спеціалізується на економіко-математичному моделюванні рівня життя, насамперед цікавить та грань потреб, формування і задоволення якої залежить від виробництва. Тому в економічній літературі найбільш поширено уявлення про рівень життя як про кількість споживаних матеріальних, культурно-побутових і соціальних благ і ступеня задоволення потреб у них на досягнутій стадії розвитку продуктивних сил.

Слід зазначити, що шляхи і методи підвищення рівня життя людей в різні періоди розвитку країни неоднакові, перш за все, через змінні економічні можливості. Якщо в перші роки існування радянської влади вони дозволяли лише частково регулювати матеріальне положення шляхом перерозподілу благ на користь робочого класу, то в роки довоєнних років зростання рівня життя було пов'язане з плановими заходами, спрямованими на ліквідацію безробіття, збільшення фонду заробітної плати, доходів населення і виробництва товарів народного споживання. Відновлення економічного потенціалу країни в післявоєнні роки і його подальше зростання дозволили спочатку здійснити заходи щодо підвищення рівня життя всього населення (шляхом, наприклад, неодноразових знижень роздрібних цін), а потім перейти до диференційованого зростання добробуту.

Так, рівень життя можна розглядати в трьох аспектах: 1 – стосовно всього населення; 2 – за його соціальними групами; 3 – відносно сімей з різною величиною доходу. Останні дві категорії є особливо важливими для характеристики ступеня розшарування населення за майновим станом. Вони активно вивчаються, оскільки зближення добробуту різних груп населення і скорочення диференціації доходів сімей є пріоритетними цілями соціальної політики розвинених країн.

Різноманітність поняття «рівень життя» обумовлена різноманітністю показників. Ці показники можуть характеризувати окремі елементи рівня життя або всю сукупність. Відповідні показники містять у собі:

- 1) здоров'я:
 - ✦ можливість вести здоровий спосіб життя на всіх ступенях життєвого циклу;
 - ✦ вплив порушення здоров'я на окремих осіб;
- 2) індивідуальний розвиток шляхом навчання:
 - ✦ засвоєння дітьми основних знань і навичок, а також цінностей, необхідних для їхнього індивідуального розвитку й успішної діяльності як члена суспільства;
 - ✦ можливість продовження самоосвіти й уміння використовувати ці уміння;
 - ✦ використання і розвиток індивідуумами своїх знань, навичок і мобільності, що вимагаються для реалізації їхнього економічного потенціалу і при бажанні дають можливість для їхньої інтеграції з економічним процесом;

- ✦ збереження і розвиток культурного розвитку індивідумом для того, щоб зробити свій внесок у благополуччя членів різних соціальних груп;
 - 3) зайнятість і якість трудового життя:
 - ✦ наявність вигідної роботи для тих, хто прагне неї одержати;
 - ✦ характер трудової діяльності;
 - ✦ задоволеність індивідума своїм трудовим життям;
 - 4) час і дозвілля:
 - ✦ можливість вибору свого часопровадження;
 - ✦ можливість придбання товарів і користування послугами:
 - ✦ особиста можливість придбання товарів і користування послугами;
 - ✦ кількість людей, що випробують матеріальні позбавлення;
 - ✦ ступінь рівності в розподілі товарів і послуг;
 - ✦ якість, можливості вибору і доступність товарів і послуг, вироблених у частці і суспільних секторах;
 - ✦ захист індивідумів і їхніх родин при виникненні економічних труднощів;
 - 6) особиста безпека і правові органи:
 - ✦ насильство, переслідування, і занепокоєння, заподіяні індивідумові;
 - ✦ справедливість і гуманність правових органів;
 - ✦ ступінь довіри індивідумом правовим органам;
 - 7) соціальні можливості і соціальна активність.
- Тому, на думку авторів, доцільним є угруповання показників, що характеризують рівень і якість життя населення. Це групування знайшло відображення на *рис. 1*.

Через неможливість характеристики життєвого рівня за допомогою будь-якого одного показника оцінювати й досліджувати цю категорію можливо лише за використанням системи статистичних показників.

Статистичні показники життєвого рівня розраховуються, як правило, на одного середньостатистичного мешканця. Але, враховуючи сучасний підхід до населення країни як до сукупності сімей чи домогосподарств, безпосередньо в яких і формується добробут, здійснюється дослідження рівня життя за відношенням до всього населення, до сімей, домогосподарств (особливо з різною величиною доходу), до окремих соціальних груп.

Отже, підвищення рівня життя населення є головною метою будь-якого прогресивного суспільства. Держава зобов'язана створювати сприятливі умови для довгого, безпечного, здорового і благополучного життя людей, забезпечуючи економічне зростання і соціальну стабільність суспільства.

Прогнозування рівня життя і соціальний захист населення є важливою функцією держави. Ринок сам по собі не може регулювати цю сферу, тому обов'язок регулювання в цій сфері покладається на державу. Непродумана політика держави в цій сфері може призвести до зростання соціальної напруженості.

Фінансування даної сфери в Україні явно недостатньо. Для вирішення цієї проблеми необхідний переведення тіньової економіки в легальне становище, у тому числі і за рахунок зниження податкового тягаря. Необхідне оздоровлення економіки, підвищення рівня реальної заробітної плати, яка повинна виявитися стимулом зростання продуктивності праці, економічної актив-

Рис. 1. Показники, що характеризують рівень і якість життя населення

ності населення. Це, з одного боку, приведе до зростання податкових відрахувань і, отже, збільшення прибуткової частини бюджету. А з іншого боку, – до зниження частки громадян, що реально потребують допомоги держави. При обмеженості фінансових ресурсів необхідно перейти від принципу соціальної допомоги всім громадянам до адресної допомоги тим, хто її дійсно потребує. Статистичні дані свідчать про те, що, по-перше, відбувається постійне збільшення частки споживчих витрат у структурі використання грошових доходів населення; по-друге, впродовж усього даного періоду стабільно збільшується ощадний потенціал населення. Разом з тим виявляються і певні диспропорції в його розподілі, а також сильна поляризація населення за рівнем матеріальної забезпеченості. Тому політика в сфері соціального

захисту населення має бути більш грамотною, що сприятиме підвищенню рівня життя громадян, забезпеченню гідного життя пенсіонерів, сиріт, інвалідів, соціально незахищених верств населення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітер В. До проблеми моніторингових оцінювань рівня життя населення України / В. Вітер // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 27 – 35.

2. Гордей О. Система чинників і фінансові показники вимірювання рівня життя населення / О. Гордей // Економіка. – 2009. – № 10. – С. 222 – 225.

3. Статистика : Підручник / А. В. Головач, А. М. Єріна, О. В. Козирев та ін. ; за ред. А. В. Головача, А. М. Єріної, О. В. Козирєва. – К. : Вища школа, 1993. – 623 с.